

FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ EKONOMİK ANALİZİ

Enes Tayyib YILDIRIM

Hukuk Akademisi

İHTİSAS
AKADEMİ

Fikri Mülkiyet Hakları (FMH), “kişinin her türlü fikrî ve zihnî çaba ve emeği sonucunda ortaya çıkardığı ürünler üzerinde hukuken korunan ve hak sahibi dilediği takdirde bu korumadan yararlanma yetkisi veren menfaatler” şeklinde tanımlanır. FMH, yeniliklerin (inovasyonun) teşvikini ve beraberinde ekonomik gelişmeyi sağlamak için, özellikle aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı önemlidir:

- 1- Fikrî mülkiyetin korunması yeniliklerin teşvikini, sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi teşvik etmektedir. Başka bir ifadeyle yeni buluşların oluşması için gerekli olan arz ortamını yaratmaktadır.
- 2- FMH, yenilik teşvikini hem sanayi içinde hem de sanayiler arasında arttıracak buluşların yayılmasını sağlamaktadır.
- 3- FMH, yatırımları teşvik etmektedir.
- 4- FMH, bilgi ekonomisinin gelişmesi için fikrî mülkiyet yararlarının güvence altına alınmasını sağlamaktadır.
- 5- FMH, ticari olduğu ve transfer edilebildiği için yeni pazarların oluşmasını sağlamaktadır.
- 6- FMH, bilim ve yenilik teşvikinin bir araya gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

İş bu sebeplerle Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (WIPO), fikri mülkiyet haklarını uluslararası ticaretin motor yağına benzetmektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda önde gelen firmaların 1975’te varlıklarının yalnızca %17’sini oluşturan marka, patent gibi gayri maddi varlıklar 2015 yılına geldiğimizde %84’e ulaşmıştır. Son yıllarda bilgi ekonomisi (büyük ölçüde maddi olmayan varlıklara dayanan ekonomi sektörü) dünya genelinde önemli ölçüde büyümüştür. Şüphesiz fikri mülkiyet, sürekli genişleyen bu sektörde çok önemli bir rol oynamaktadır. ABD’deki ekonomik büyümenin neredeyse %90’ı gayri maddi varlıklardır ve bu sayının da çoğu ilgili fikri mülkiyet değerinden kaynaklanmaktadır. Teknolojinin hızla geliştiği dünyamızda önemi giderek artan AR-GE çalışmalarının sürekliliği de elbette güçlü bir fikri mülkiyet korumasına bağlıdır.

Fikri Mülkiyet Küresel Ekonomide Ne Tür Bir Rol Oynar?

Fikri mülkiyet; özellikle OECD ülkeleri ve diğer gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından büyümenin ve yeniliğin itici gücüdür. Bugün gelişmiş ülkelerin servetlerinin önemli bir kısmı fikri mülkiyet kaynaklıdır. 2008 itibariyle bu yenilikçi mülkiyet Kanada’daki tüm gayri maddi servetin %31’inden fazlasını oluşturuyordu.

Veriler gösteriyor ki bu rakam, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği’nde sırasıyla %33 ve %39 ile daha şaşırtıcı bir boyuttadır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki fikri mülkiyet, 2000’li yılların ortaları itibariyle 5.8 trilyon ABD Doları tutarındaydı; bu rakam o zamanki herhangi bir egemen devletin GSYH’sinden daha fazladır. Bu rakamlar gelişmiş ekonomilerin ihracatlarına da yansımış olacak ki ABD’nin ihracatının bugün neredeyse dörtte üçünü fikri mülkiyetle bağlantılı endüstriler oluşturmaktadır. Avrupa’da ise bu rakam daha yüksektir; ihracatın neredeyse %90’ı fikri mülkiyet yoğun mallardır.

Kesin olan bir şey var ki fikri mülkiyetin önemi ve değeri gün geçtikçe artmakta. Bugün Fortune 500 şirketlerinin değerlerinin ortalama %65’i fikri mülkiyet kaynaklıdır. Aynı listedeki teknoloji tabanlı şirketlerde ise bu oran %90’ı aşmaktadır. Bu tür rakamlar günümüzde Start-Up diye tabir edilen daha küçük ve gelişmiş bir organizasyona sahip olmayan şirketlerde daha fazladır. Kanaatimce startupların belki de tüm değerleri gayri maddi fikri mülkiyet haklarından oluşmaktadır.

Fikri mülkiyet istihdamı da yönlendirir. Veriler gösteriyor ki fikri mülkiyetin yoğun olduğu endüstriler, Kuzey Amerika’daki ulusal ortalamadan daha hızlı büyüyorlar ve diğer endüstrilerdeki benzer iş pozisyonlarına göre çalışanlarına daha yüksek ücretler ve daha kaliteli bir yaşam standardı sunuyorlar. Ayrıca fikri mülkiyete sahip şirketler, ortalama olarak, fikri mülkiyet varlıklarına sahip olmayan yahut çok daha az olan karşılaştırılabilir endüstrilerdeki şirketlere oranla daha fazla işçi çalıştırma eğilimindedir. Sonuç olarak fikri mülkiyete yatırım, bireysel kazanımların yanında sosyal bir fayda da yaratır.

Küresel İnovasyon Ekonomisinde Durum Nedir?

2019 Dünya Fikri Mülkiyet Raporu (WIPR) gösteriyor ki fikri mülkiyet, küresel ekonominin giderek daha önemli bir kısmını oluşturmakta ve geçmişe nazaran daha geniş bir coğrafyada etkinliğini arttırmakta. ABD, Japonya ve Almanya tarihsel olarak küresel fikri mülkiyet pazarına hakim olmuş ve 1970 ile 2000 yılları arasında dünya üzerindeki tüm patentleşme faaliyetlerinin üçte ikisi bu ülkelerde yapılmıştı. Diğer Batı ekonomilerini de işin içine kattığımızda bu pay %90’a ulaşıyordu. Ancak bu pay son 20 yılda %50’ye kadar düştü.

Özellikle Çin ve Kore'nin inovasyona dayalı ekonomik atılımlarıyla küresel boyutta tablo değişmiştir. 2015 ve 2017 yılları arasındaki patent kayıtlarının %20'sinden fazlasını bu iki ülke oluşturmaktadır. Diğer önemli ve gelişmekte olan yenilikçi ekonomiler arasında Avustralya, Kanada, Hindistan ve İsrail bulunmaktadır.

Türkiye ise son yıllarda gözle görülür bir yükselişin içindedir. WIPO Dünya Fikri Mülkiyet Göstergeleri 2020 verilerine göre markada 11., tasarımda 7. ve patenette 22. sırada bulunmaktayız. Yalnızca ilgili ülkede yerleşik gerçek ve tüzel kişi başvuruları baz alındığındaysa sırasıyla 8., 6. ve 14. sıra gibi daha iyimser bir tablo ortaya çıkmakta. Kanaatim son yıllardaki önemli teknoloji yatırımlarının artarak devam etmesi, AR-GE çalışmalarına ayrılan bütçelerin oranının giderek artması ve yerli üretime verilen önem ve desteğin sürdürülmesiyle kısa zamanda patent açısından da daha iyi yerlerde olacağız.

Telif Haklarına Dayalı Endüstrilerin Ekonomik Durumu Nedir?

Kültürel ve kreatif endüstriler (KKE), dünya genelinde 2,25 trilyon ABD doları hasılat oluşturmakta ve 29,5 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Bu rakam içerisinde en büyük üç sektör televizyon (477 milyar dolar), görsel sanatlar (391 milyar dolar) ile gazete ve dergiler (354 milyar dolar) olarak sıralanmaktadır. En büyük üç işveren ise görsel sanatlar (6,73 milyon), müzik (3,98 milyon) ve kitap (3,67 milyon) sektörleridir. Türkiye ise son yıllarda özellikle dizi ve film sektörlerindeki atılımla kültürel endüstrinin GSYH içindeki payını ve istihdam oranını arttırmakta. 2014 WIPO verilerine göre, telif haklarına dayalı endüstrilerin GSYH içindeki payı %2'nin altında olup ortalamanın bir hayli altındayken, 2018 yılı itibariyle bu oran 2,88 seviyesine ulaşmıştır. Yine 2014 yılı raporlarında kreatif endüstrilerin istihdama katkısı %4 kadarken 2018 yılı itibariyle %4,34 seviyesindedir. İstihdama katkıda da orta sıralarda yer almaktayız. Tabii Türkiye'deki kayıt dışılık ve kayıt dışı istihdamın yüksek oluşu bu değerleri etkileyebiliyor.

Telif haklarına dayalı endüstrideki verilerin mukayeseli incelemesi bize gösteriyor ki kreatif endüstrilerin GSYH içindeki oranları kişi başına düşen milli gelire fazlasıyla ilişkili. O kadar ki, GSYH Türkiye'nin oldukça altında olan Macaristan ve Romanya gibi ülkeler kişi başına düşen milli gelir sıralamasında bizim üzerimizde ve kreatif endüstrinin GSYH

içindeki oranları da bizim bir hayli üzerimizde. İstihdam açısından da sıralamada asıl belirleyici olan telif haklarına kısmi bağımlı endüstrilerde çalışan kişi fazlalığı. Fakat bir gerçek var ki telif haklarına dayalı endüstrinin tartışmasız bir numarası ABD. Yaklaşık 50 yıldır dünyaya kültür ihraç eden Amerika Birleşik Devletleri küresel telif haklarına dayalı ekonomi pastasının da çok büyük bir bölümünü elinde bulunduruyor. Ayrıca 2013 verilerine göre de ülkesinde %8,26 gibi yüksek bir istihdam sağlıyor. Kanaatim son yıllardaki teknolojik platformlardaki telif haklarına dayalı ürünlerin global şekilde pazarlanmasıyla payı ve geliri artarak devam edecektir.

Sonuç

Fikri mülkiyet haklarının sıkı korunmasının geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere olumsuz etkileri başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte bir gerçek var ki, küreselleşen ve gittikçe küçülen dünyamızda FMH korumasından kaçışın olmadığı anlaşılıyor. Fikri mülkiyetin gayri maddi değeri de bugün dünya üzerindeki malvarlığı değerinin çok büyük bir kısmını oluşturmakta. Türkiye'nin konumu ve Fikri Mülkiyete konu üretimlerini göz önüne aldığımızda dünya ölçeğindeki ana trendleri takip etmesinin daha uygun olacağı belirtilmelidir. Küresel rekabet gücümüzü arttırabilmek için; fikri mülkiyetin temelini oluşturan hukuki altyapıyı güçlendirmek, halkı fikri mülkiyet anlayışı hakkında bilinçlendirmek ve gerekli kurumsal ve ekonomik reformları gerçekleştirmek faydalı olacaktır.

Kaynakça

Ahmet Emre Biber: Türkiye'de Fikri Mülkiyet Hakları Koruması Ekonomik Büyüme ve Teknoloji İhracatı İlişkisinin Karşılaştırılmalı Analizi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 3, 16: 81-82

Baldwin, J. R., Gu, W., & MacDonald, R. (2012). The New Investment Paradigm? (Canada, Statistics Canada). Ottawa: Statistics Canada.

Cahit Suluk-Rauf Karasu-Temel Nal: Fikri Mülkiyet Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020

Christopher Heer-Dominic Cerilli,-Daryna Kutsyna: The Value of Intellectual Property, 2020 <https://www.heerlaw.com/value-intellectual-property> (erişim 15.01.2021)

F. Merve Parlakyıldız-E. Alper Güvel: Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2015 Cilt-Sayı: 8 (4) s. 30-38

Helvacıoğlu, A.D., Eraslan, İ.H. & Bulu, M. (2004). Dijitalleşen Dünyada Fikrî Mülkiyet Haklarının Ülkeler Açısından Küresel Rekabet Avantajı Oluşturmadaki Yeri. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 485-493, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir. Jones, C.I. (2007)

Kültür ve Turizm Bakanlığı: ‘‘Kültür Endüstrilerinin Türkiye Ekonomisine Katkısının Ölçülmesi Raporu’’, Son Güncelleme 12 Ekim 2020 <https://www.telifhaklari.gov.tr/resources/uploads/2020/10/12/-KULTUR-ENDUSTRILERININ-TURKIYE-EKONOMISINE-KATKISININ-OLCULMESI-RAPORU-2020.pdf>

Mustafa Ateş, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003

Robert J. Shapiro-Kevin A. Hassett: The Economic Value of Intellectual Property, 2005 <http://www.sonecon.com/docs/studies/IntellectualPropertyReport-October2005.pdf> (erişim 16.01.2021)

Sary Levy-Carciente: International Property Rights Index 2020, 2020 <https://atr-ipri2017.s3.amazonaws.com/uploads/IPRI+2020+Executive+Summary.pdf> (erişim 23.01.2021)

Schautschick, P., & Greenhalgh, C. (2015). Empirical Studies of Trade Marks – The Existing Economic Literature. *Economics of Innovation and New Technology*, 25(4), 358-390. doi:10.1080/10438599.2015.1064598

T.C. Kalkınma Bakanlığı 11. Kalkınma Planı: Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018, s. 94-103 <https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/Fikri-HaklarOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf> (erişim 23.01.2021)

TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu-N. Ayşe Odman Boztosun: Fikri Mülkiyet ve Küresel Rekabet, 2007 https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/boztosun_taslak_makale.pdf (erişim 24.01.2021)

Wilson, B. S. (2010). Retrospective Valuations of Intellectual Property. *The Journal of Technology Transfer*, 37(1), 124-133. doi:10.1007/s10961-010-9172-9

WIPO: World Intellectual Property Indicators, 2018 <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?i->

d=4369 (erişim 17.01.2021)

WIPO: Guide On Surveying The Economic Contribution Of The Copyright Industries 2015 Revised Edition, 2015 <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=259> (erişim 16.01.2021)

WIPO: Studies on the Economic Contribution of the Copyright Industries, Overview, 2014 https://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/performance/pdf/economic_contribution_analysis_2014.pdf (erişim 17.01.2021)

İHTİSAS
AKADEMİ
